

Tekst 1

Grenzeloze literatuur

- (1) In literaire supplementen en kunst-
rubrieken wemelt het al een tijd van
discussies over de toekomst van de
literatuur in een tijd van ontleding. Ook
5 wordt er opnieuw gedebatteerd over de
vraag of het verschil in kwaliteit tussen
een toneelstuk van Vondel en de
smartlapteksten van André Hazes hard
gemaakt kan worden.
- (2) De grens tussen de ‘hogere’
literatuur en de populaire amusements-
lectuur lijkt langzaam maar zeker te
vervagen, vooral door de knieval die de
meeste media maken voor jongeren en
15 een lager opgeleid publiek. Tegelijker-
tijd verschuift de voorkeur van de
gemiddelde boekenliefhebber van pure
fictie naar non-fictie. Vooral de vraag
naar boeken over historische onder-
werpen, biografieën en egodocumenten
zoals dagboeken is flink toegenomen.
- (3) Waar komen deze verschuivingen
en grensvervagingen vandaan? Toen ik
nog Moderne Letterkunde doceerde
aan de Universiteit van Amsterdam,
was daar juist de democratisering van
de vroege jaren zeventig losgebarsten.
Wij docenten probeerden nog ‘elitaire’
onderwerpen aan de man te brengen,
30 zoals de poëzie van Nijhoff of de
romantheorie. Maar de studenten, die
mochten meebeslissen, geloofden niet
meer in het belang van de traditionele
grote schrijvers en vroegen om colleges
over populaire literatuur, kinderboeken,
35 vrouwenboeken, strips en dokters-
romans. De essaybundel *Populaire
literatuur* die wij collectief in 1974
uitgaven, was een typische uiting van
40 wat je de ‘democratisering van de
smaak’ zou kunnen noemen.
- (4) Wat de grens tussen fictie en non-
fictie betreft, is er een even sterke
verschuiving opgetreden. Tot in de
45 jaren zeventig bestond er een grote
schaarste aan schrijversbiografieën.
De studie van de Nederlandse letteren
werd in de naoorlogse periode nog
beheerst door een taboe op het be-
50 trekken van de persoon van de schrijver
bij de behandeling van zijn werk. Zo’n
op de schrijver gerichte benadering
werd gehokeld, omdat ze leidde tot het
misverstand dat bijvoorbeeld de ik-
55 persoon in een roman zou samenvallen
met de schrijver zelf. Nee, bij be-
studering van een literaire tekst diende
men zich te beperken tot de tekst zelf.
Wat de auteur erover had opgemerkt,
60 deed niet ter zake.
- (5) Ook op dat punt zijn we nu in het
andere uiterste vervallen. Om in het
literaire circus te kunnen meedraaien,
moet de schrijver met zijn hele hebben
en houden voor de dag komen en zijn
65 eigen boeken pluggen door op te treden
in alle media. Biografieën en dag-
boeken zijn in de boekhandel niet meer
aan te slepen en menig schrijver ver-
werkt zo veel mogelijk eigen ervaringen
in wat hij schrijft.
- (6) Tot en met de jaren zeventig gold
aan de universiteiten als criterium voor
‘literatuur’ dat een tekst ‘fictioneel +
75 waardevol’ dient te zijn. Dus geen
Geert Mak¹⁾ (want echt gebeurd) en
geen Dan Brown²⁾ (want puur vermaak).
Inmiddels houden literatuurwetenschap-
pers er heel andere ideeën op na.
- (7) Wat zijn die ideeën en wat valt er
tegenin te brengen? De jonge Amster-
damse hoogleraar letterkunde Thomas
Vaessens betoogde op 7 april in
80 *nrc.next* dat schrijvers zich niet moeten
verschuilen achter hun personages. De
literatuur stelt zich veel te vrijblijvend
op, vond hij. Zo noemde hij het
verkeerd als een schrijver die zich voor
85

belediging moet verantwoorden in een
 90 rechtszaak, zich verdedigt door te
 stellen: “Dat heb ik niet gezegd, maar
 een van mijn personages.”
(8) Dat is een onzinnige eis van
 professor Vaessens. De schrijver zou
 95 wel heel erg in zijn vrijheid beknot
 worden als hij zich bij iedere uiting van
 zijn romanfiguren moest afvragen:
 “Kan ik dat wel helemaal voor mijn
 verantwoording nemen?” In uiterste
 100 consequentie zou dan ook de auteur
 van een misdaadroman vervolgd
 kunnen worden voor de moorden die hij
 laat plegen.
(9) Het is duidelijk dat Vaessens het
 105 slachtoffer is van het vervagen van de
 grens tussen een literaire roman en een
 journalistiek boek. In dat laatste werk
 kan de auteur inderdaad niet straffeloos
 bestaande personen beledigen of aan-
 110 klagen. Maar een werk van fictie vertelt
 gewoonlijk over verzonnen figuren, die
 dan ook de vrijheid moeten hebben om
 te zeggen wat hun maar invalt. Dat
 betekent niet dat de schrijver zich aan
 115 alle verantwoordelijkheid onttrekt. De
 totale strekking van zijn roman zal hij
 altijd wel degelijk voor zijn verantwoor-
 ding nemen.
(10) In april is, onder meer in *NRC*
 120 *Handelsblad*, ook verbale strijd gevoerd
 over de vraag of literatuur überhaupt
 zinvolle uitspraken over de werkelijk-
 heid kan doen. Als romans toch maar
 verzonnen verhalen zijn, waarom
 125 zouden we dan al die moeite doen om
 daar kennis van te nemen? Kunnen we
 dan niet met meer winst filosofische of
 historische boeken lezen?
(11) Op dit soort vragen is al zo'n 2400
 130 jaar geleden door Aristoteles afdoend
 antwoord gegeven. In zijn *Poetika*
 schrijft hij, als hij historische werken
 met tragedies vergelijkt, dat die laatste
 meer waarheid over het leven in het
 135 algemeen bevatten, omdat de
 geschiedschrijver zich met alle moge-
 lijke onbenullige details en toevallig-

heden moet bezighouden, terwijl het
 drama algemene eigenschappen van de
 140 werkelijkheid laat zien, juist omdat de
 schrijver zich niet hoeft bezig te houden
 met wat er zich bij een bepaalde
 historische gebeurtenis heeft voor-
 gedaan.
(12) De fictieschrijver kan dus beter dan
 145 een journalist algemene waarheden
 laten zien, omdat hij zich niet aan de
 feiten hoeft te houden. Die eeuwenoude
 stelling is maar al te waar. Waar komt
 150 dan die plotselinge twijfel aan een
 zinvolle strekking van literaire werken
 vandaan?
(13) Hier is de fatale invloed merkbaar
 van het zogenaamde 'postmoderne
 155 denken'. In het voetspoor van filosofen
 als Theodor Adorno en Roland Barthes
 hebben verschillende literaire critici
 geprobeerd af te rekenen met de
 gedachte dat een boek ooit een belang-
 160 rijke mededeling kan bevatten. Iedere
 lezer, stelden zij, zou namelijk een
 eigen uitspraak bij elkaar sprokkelen uit
 'de taaltekens' van een tekst. Wat de
 165 lezer daaruit opmaakt, is zijn volkomen
 vrije interpretatie. In principe is
 literatuur volgens de postmoderne critici
 dus een vrijblijvend spel met woorden.
(14) Nu is het inderdaad een feit dat
 170 verschillende lezers verschillende op-
 vattingen uit hetzelfde boek destilleren.
 Maar daarmee is nog niet gezegd dat
 men 'na zorgvuldige lezing' het nooit
 eens zou kunnen worden over de
 175 hoofdstrekking van een bepaalde
 roman.
(15) Het postmoderne denken is dan
 ook niet veel meer dan een her-
 bezinning op de al te hoge pretenties
 van sommige kunstenaars die zich in
 180 de moderne tijd – na de Verlichting –
 wel eens de allure van Bijbelse profeten
 aanmaten. Na de onttroning van de
 godsdienst als ultieme bron van waar-
 heid zou nu de literatuur de laatste
 185 waarheden moeten openbaren. Met
 name negentiende-eeuwse dichters

- dichtten de literatuur die hoge taak toe.
(16) Als het al zin heeft dergelijke
eeuwigheidspretenties onderuit te
190 halen, dan moet de postmodernist toch
niet het kind met het badwater weg-
gooien door te stellen dat een literair
werk in het geheel geen waarheden kan
bevatten.
- 195 **(17)** Dezelfde voorzichtigheid is
geboden wanneer het gaat om de vraag
welk boek tot de literatuur gerekend
dient te worden en welk niet. Die vraag
mag soms moeilijk te beantwoorden
200 zijn, maar dat is nog geen reden om te
beweren dat *De vlegeljaren van Pietje
Bell* door Chris van Abcoude op het-
zelfde niveau staat als een roman van
Proust.
- 205 **(18)** De jonge hooggeleerde Lisa Kuitert
schaarde zich onlangs bij de tegen-
standers van een 'elitaire' literatuur-
opvatting door te verklaren dat het
maar eens uit moest zijn met de
210 subsidie op moeilijk verkoopbare
boeken. Literaire werken die niet aan
de vraag van de markt beantwoorden,
hebben volgens haar geen recht van
bestaan. Daarmee kiest mevrouw
215 Kuitert wel erg onverbloemd voor de
smaak van de massa en neemt ze
blijkbaar voor lief dat met name dicht-
bundels dan niet meer uitgegeven
kunnen worden.
- 220 **(19)** Natuurlijk hebben ook de
sociologen weer hun nutteloze praat op
de kwestie rond de kwaliteitsvraag los-
gelaten. In Frankrijk betoogde Pierre
Bourdieu dat het verschil in artistieke
225 kwaliteit een bedenksel is van de beter
gesitueerden, die daarmee hun maat-
schappelijke positie veilig willen
stellen door te veinzen dat alleen zij
kunnen genieten van bepaalde soorten
- 230 moeilijk toegankelijke kunst. Zij lezen
expres ingewikkelde boeken om zich zo
te onderscheiden van de domme
massa.
- 235 **(20)** Uit de zo geschapen onzekerheid
of er eigenlijk wel objectieve kwaliteits-
verschillen bestaan, valt ook de steeds
weer oplaaiende strijd te verklaren over
de vraag of men leerlingen in het voort-
gezet onderwijs ertoe mag verplichten
240 een aantal literaire meesterwerken (de
zogenaamde 'canon' van de literatuur)
te lezen en te bestuderen in een
historische context. Wie zich verzet
tegen een dergelijke verplichte lijst,
245 miskent dat insiders wel degelijk over
harde criteria beschikken om vast te
stellen of een bepaald werk tot de
hogere literatuur gerekend mag worden
of niet.
- 250 **(21)** Toen Herman Franke in zijn
column in *de Volkskrant* zijn lezers
onlangs opriep hem te helpen met het
opstellen van een reeks criteria om 'het
verschil tussen lage en hoge literatuur'
255 te bepalen, leverde dat een lange rij
overtuigende kenmerken van waarde-
volle literatuur op. Een van die ken-
merken luidt: de betere roman laat
meer interpretaties toe en ontregelt wat
260 we kennen of menen te kennen, waar-
door we de wereld op een nieuwe
manier gaan zien. Triviale lectuur
daarentegen bevestigt wat we toch al
dachten.
- 265 **(22)** Er is, kortom, alle reden om de
sceptis van de postmodernen met een
korreltje zout te nemen. Door het lezen
van een goed literair werk leren we nog
altijd meer over de wereld dan door
270 alleen maar op eigen kracht rondtobben
in een grauwe, ondoorzichtige
werkelijkheid.

naar: *Hans van den Bergh*
uit: *HP/De Tijd*, 12 mei 2006

noot 1 Geert Mak: Nederlands auteur van historische werken zoals *De eeuw van mijn vader* en
In Europa

noot 2 Dan Brown: Amerikaans auteur van de bestseller *De Da Vinci Code*

Tekst 1 Grenzeloze literatuur

De tekst kan onderverdeeld worden in drie delen die met de volgende omschrijvingen kunnen worden aangeduid:

deel 1: Recente ontwikkelingen op het gebied van de literatuur

deel 2: Achtergronden bij deze ontwikkelingen

deel 3: Huidige literatuuropvattingen en bezwaren daartegen

- 1p 1 Bij welke alinea begint deel 2, dat met de omschrijving 'Achtergronden bij deze ontwikkelingen' kan worden aangeduid?
- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 3, dat met de omschrijving 'Huidige literatuuropvattingen en bezwaren daartegen' kan worden aangeduid?

In alinea 1 wordt de grensvervaging tussen hoge en lage literatuur aan de orde gesteld.

- 3p 3 Welke drie mogelijke verklaringen voor deze ontwikkeling kunnen uit het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met 3 worden afgeleid?

Alinea 2 maakt melding van een verschuivende voorkeur bij de gemiddelde boekenliefhebber. Voor een deel heeft deze verschuiving betrekking op non-fictie, zoals schrijversbiografieën.

- 2p 4 Welke overeenkomst is er tussen deze recentelijk ontstane belangstelling voor biografieën en de veranderde visie in de literatuurwetenschap, gelet op alinea 2 tot en met 5? Gebruik voor je antwoord maximaal 15 woorden.

Tot en met de jaren zeventig heerste aan de universiteiten de opvatting dat een literaire tekst 'fictioneel + waardevol' dient te zijn. (alinea 6)

- 1p 5 Welke in het tekstgedeelte van alinea 7 tot en met 10 genoemde opvatting staat op gespannen voet met het idee dat literatuur puur fictioneel zou zijn?
- 1p 6 Welke in het tekstgedeelte van alinea 7 tot en met 13 genoemde opvatting staat op gespannen voet met het idee dat literatuur waardevol is?
- 2p 7 Geef het genuanceerde standpunt weer dat Van den Bergh, blijkens alinea 8 en 9, inneemt inzake de verantwoordelijkheid van de schrijver voor zijn literaire scheppingen. Gebruik voor je antwoord maximaal 25 woorden.

Een schrijver kan gebruikmaken van verschillende typen argument, zoals een argument op basis van:

algemene normen en waarden, autoriteit, een emotie, een gevolg, een vergelijking, een voorbeeld, of ervaring.

- 1p 8 Welk van bovengenoemde typen argument wordt gehanteerd in de zin: "Zo noemde hij het verkeerd als een schrijver die zich voor belediging moet verantwoorden in een rechtszaak, zich verdedigt door te stellen: "Dat heb ik niet gezegd, maar een van mijn personages."? (alinea 7)
- 1p 9 Welk van bovengenoemde typen argument wordt gehanteerd in de zin: "De schrijver zou wel heel erg in zijn vrijheid beknot worden als hij zich bij iedere uiting van zijn romanfiguren moest afvragen: "Kan ik dat wel helemaal voor mijn verantwoording nemen?" (alinea 8)

- 1p **10** Welk van bovengenoemde typen argument wordt gehanteerd in de zin: “Op dit soort vragen is al zo’n 2400 jaar geleden door Aristoteles afdoend antwoord gegeven.”? (alinea 11)

Een schrijver kan, als retorisch middel, eerst toegeven dat in het standpunt van een ander (misschien) iets waars steekt, om dit standpunt vervolgens toch af te zwakken of te weerleggen.

- 1p **11** Welke twee alinea’s zijn opgebouwd volgens dit patroon?

- A alinea 9 en 12
- B alinea 9 en 16
- C alinea 12 en 14
- D alinea 14 en 16

- 2p **12** Geef de twee argumenten uit het tekstgedeelte van alinea 14 tot en met 16 waarmee de tekst de postmoderne opvatting inzake fictie weerspreekt.

Het standpunt van professor Kuitert dat literatuur niet meer gesubsidieerd zou moeten worden, wordt in de tekst becommentarieerd met: “Daarmee kiest mevrouw Kuitert wel erg onverbloemd voor de smaak van de massa en neemt ze blijkbaar voor lief dat met name dichtbundels dan niet meer uitgegeven kunnen worden.” (alinea 18).

- 1p **13** Welk standpunt van de auteur ten aanzien van de smaak van de massa kun je uit deze bewering afleiden?

- 1p **14** Welk standpunt van de auteur ten aanzien van poëzie kun je uit deze bewering afleiden?

“Wie zich verzet tegen een dergelijke verplichte lijst, miskent dat insiders wel degelijk over harde criteria beschikken om vast te stellen of een bepaald werk tot de hogere literatuur gerekend mag worden of niet.” (alinea 20)

- 1p **15** Welke opvatting over literatuur blijkt impliciet uit deze zin?

- A Alle criteria om de literaire waarde van een boek vast te stellen moeten hard gemaakt kunnen worden.
- B De beoordeling of een werk tot de hogere literatuur behoort, berust met name bij ervaren lezers.
- C Degenen die zich tegen een verplichte boekenlijst verzetten, zijn op literair gebied outsiders.
- D Er zijn zo veel onmiskenbare literaire meesterwerken dat een literaire canon gewenst is.

- 2p **16** Welke positieve invloed heeft, blijkens alinea 22, de ‘hogere’ literatuur op onze beleving van de werkelijkheid? Gebruik voor je antwoord maximaal 15 woorden.

- 1p 17 Wat is de hoofdgedachte van de tekst 'Grenzeloze literatuur'?
- A De literatuur wordt bedreigd door de grensvervaging tussen fictie en non-fictie en door de postmoderne opvatting dat er geen verschil is tussen 'hoge' en 'lage' literatuur.
  - B De traditionele aandacht voor literatuur en het literaire werk zelf heeft ten onrechte plaatsgemaakt voor aandacht voor de schrijver zelf en voor de non-fictionele context.
  - C 'Hoge' literatuur valt, ondanks de postmoderne miskennis ervan, inhoudelijk toch te onderscheiden van lectuur en ook biedt ze dieper inzicht in de werkelijkheid dan non-fictie.
  - D Nieuwe visies in de literatuurwetenschap en de aandacht voor autobiografische aspecten leiden tot verkeerde opvattingen aangaande het karakter van literatuur.

De titel van de tekst, 'Grenzeloze literatuur', kan op verschillende manieren uitgelegd worden.

- 2p 18 Kies uit onderstaande mogelijkheden de twee interpretaties van de titel die, gelet op de strekking van de gehele tekst, het meest voor de hand liggen:
- 1 De traditionele afbakeningen tussen hoge en lage literatuur, fictie en non-fictie zijn aan het verdwijnen.
  - 2 Echte kwaliteitsliteratuur heeft waarde over alle taal- en landsgrenzen heen.
  - 3 Literatuur staat een onbeperkte hoeveelheid gelijkwaardige interpretaties toe.
  - 4 Literatuur biedt de lezer ruime mogelijkheden om de wereld te ontdekken.
  - 5 Literatuur biedt vermaak, waardoor je als lezer even ontsnapt aan de beperkingen van de dagelijkse werkelijkheid.

fragment 1

(1) Professor Thomas Vaessens gelooft dat er een eind aan de leeslampcultuur is gekomen en dat het hoog tijd wordt om vanachter de stapel Moeilijke Boeken tevoorschijn te kruipen en de aankomende neerlandicus – die geen onderscheid meer maakt tussen musical en opera of Beethoven en popmuziek – op een minder intimiderende wijze te benaderen. Wat houdt de nieuwe aanpak van Vaessens en zijn academische geestverwanten in?

(2) "De vraag is: waar begin je mee?", antwoordt hij. "Ik zou zeggen: niet met de literatuurgeschiedenis. Die leert dat je een tekst pas goed begrijpt als je de literaire context ervan kent. Dat werkt intimiderend, want een beginnende student kent die context niet. Literatuuronderwijs begint wat mij betreft dus bij de bouwstenen van de literatuurgeschiedenis: afzonderlijke teksten, die ik samen met studenten bestudeer op wat ze voor hen, vandaag, nog betekenen kunnen."

(3) De ouderwetse voorstelling van de literatuur als een piramide, met een brede onderlaag van amusementslectuur en een kleine top van kwalitatief hoogwaardige literatuur, zou volgens Vaessens niet langer volstaan. Carel Peeters serveerde dit denkbeeld vorige week in VN af als 'wishful thinking' en de vrucht van een doorgeslagen postmodernisme. "Ik was niet ingenomen met die reactie", zegt Vaessens fel.

(naar: Hans Hoenjet, 'Het is verwonderlijk dat literatuur nog zo leeft', interview met prof. Thomas Vaessens, uit: HP/De Tijd, 24 februari 2006)

- 1p **19** Ontleen aan bovenstaand fragment een reden waarom Vaessens geen voorstander zal zijn van een literaire canon voor het onderwijs zoals genoemd in ‘Grenzeloze literatuur’, alinea 20.

Professor Vaessens kiest met zijn studenten een benadering die een zekere overeenkomst vertoont met de benadering van de literatuurwetenschap in de jaren '70.

- 1p **20** Om welke overeenkomst gaat het?
1p **21** Wat is de centrale vraag in de benadering van Vaessens?

Vaessens wijst de voorstelling van literatuur als een piramide af. Carel Peeters noemt die afwijzing “de vrucht van een doorgeslagen postmodernisme” (alinea 3 van het fragment). Uit die afwijzing valt Peeters’ vermoedelijke opvatting over het postmodernisme af te leiden.

- 1p **22** Welk aspect van het postmodernisme lijkt Peeters centraal te stellen (zie het fragment), en welk aspect van het postmodernisme stelt tekst 1, ‘Grenzeloze literatuur’, centraal?
- A** Peeters lijkt centraal te stellen dat het postmodernisme de kennis van historische contexten minder belangrijk vindt; tekst 1 stelt centraal dat het postmodernisme de kennis van eigentijdse culturele contexten belangrijker vindt.
  - B** Peeters lijkt centraal te stellen dat het postmodernisme nauwelijks onderscheid maakt tussen hoge en lage kunst; tekst 1 stelt centraal dat volgens het postmodernisme interpretaties van kunst individueel en vrijblijvend zijn.
  - C** Peeters lijkt centraal te stellen dat het postmodernisme nauwelijks oog heeft voor oudere letterkunde; tekst 1 stelt centraal dat het postmodernisme zich tegen de pretenties van oudere letterkunde verzet.
  - D** Peeters lijkt centraal te stellen dat het postmodernisme het switchen van het ene kunstwerk naar het andere rechtvaardigt; tekst 1 stelt centraal dat het postmodernisme geen onderscheid ziet tussen kunst voor de elite en kunst voor de massa.